

ФІЛОСОФСЬКО - ЕКОНОМІЧНИЙ ДИСКУРС В УКРАЇНІ ЯК СУПРОВІД РИНКОВИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

*Соціально-економічний дискурс розглядається як засада сучасних ринкових перетворень в Україні.
Ключові поняття: дискурс, освіта, господарська діяльність, економіка, ринок.*

Значущість і заслуги українських філософів та економістів XIX-XX століття, які творили у непрості часи Російської імперії, досі належно не поціновано у виданнях з історії економічної теорії С. Злупко слухним у цьому контексті визнає зауваження М. Драгоманова з приводу у країнських *ста тистко-еконоициштитк* і етнокультурних досліджень Павла Чубинського *середини XIX ст.* «Якщо б такі появились... на будь-якій західно-європейській мові, або хоч навіть на азіатській, але тільки в Західній Європі, про них би заговорили критики, ними б скористались дослідники, їх би визнано було великим, плодотворним внеском в національну літературу і загальнолюдську науку. Але у нас не сталося нічого подібного...» [3, с. 255].

Із проголошенням державного суверенітету Україна знову звергається до безцінного інтелектуального спадку українських філософів та економістів, які прославили нашу націю в цій надзвичайно важливій сфері людського пізнання. «Па всіх історичних етапах розвитку економічної думки взагалі, зокрема економічної теорії, помітна українська присутність. Від найдавніших господарських уявлень населення українських земель і до вершин економічного знання новітньої доби на теренах України дозрівали плоди поступового мислення. В окремі періоди українська економічна думка яскравіла оригінальними поглядами, ідеями, теоріями. Особливо знаменним був період кінця XIX - першої третини XX ст.» [5, с.482].

Яскраво проявилися таланти Київської школи економічної науки в ХХ столітті. Фундатором Київської філософсько-економічної школи був професор Київського університету *Микола Бунте* (1823 р.-18XX). Його економічні погляди чітко проявились вже під час дискусій з приводу ліквідації кріпацтва, в якій він став на позиції захисту приватної ініціативи. Він обстоював розвиток «суперництва і духу заповзятливості, щоб розв'язати дію природним законам». М. Бунте відстоював ринкове функціонування економіки: «Я гадаю, що економічний успіх можливий лише, якщо надати промисловості приватної діяльності. Державі належить вища діяльність, піклування про загальне благо, а не займатися *приватним господарством*». Цікавими були **аргументи** М. Бунте проти общинного устрою, які були співзвучні з поглядами Т. Шевченка та тезами І. Вернадського. Такі приватновласницькі мотивації в поглядах науковця не були випадковими, а значною мірою сформувалися під впливом українського стилю господарювання і менталітету, що проявляється в праці «Гармонія господарських відносин» (1860 р.). В цій праці він критикує економістів за те, що прирівнювали політичну економію до природознавства: «економіст має справу з людською природою, з діяльністю людей, з обставинами, що являють собою наслідки нашого розвитку, нашої свідомості і нашої волі» [5, с.374]. Ці глибокі міркування не втратили свого значення і нині, вони заслуговують на увагу в період відновлення ринкової економіки після десятиліть командно-адміністративної системи. Необхідність припинити зубожіння населення, спрямувати зусилля широкого кола громадян на шлях приватної ініціативи, конкуренції та високої ефективності праці актуальні і дотепер. У творчості М. Бунте морально-етичний аспект, притаманний українській економічній думці набув подальшого розвитку і конкретизації.

Економічні явища він виводив з потреб, з притаманних людині прагнень до досягнення мети, особистої та суспільної до забезпечення свого фізичного існування та власної моральної гідності. Тож М. Бунте виходив за вузькі межі матеріальних потреб, наголошував на необхідності удосконалення людини, адже вона живе в суспільстві і не може обмежуватися лише потребами матеріальними. Задоволенню людських потреб, згідно М. Бунте, слугують «дві продуктивні сили» - природа і праця. «Природа надає у розпорядження людини дарові матеріали і дарові сили; праця, використовувана у виробництві, вимагає напруги м'язів, розумового уявлення, затрати часу і сили, тому вона не може бути даровою, і засоби, у виробництві котрих бере участь людина, мають цінність» [5, с.375]. З працею пов'язаний капітал, який має характеристики «самостійної продуктивної сили». Таким чином «три продуктивні сили - природа, праця і капітал діють у господарському

ладі, що представляє сукупну діяльність виробників, між котрими розподілені сили і заняття на задоволення потреб» [5, с. 375].

Виробництво в господарській системі потребує і певної форми *розподілу* виробленої продукції та задоволення основних потреб, засобом чого служить *обмін*, у якому визначається цінність благ. Взаємодія продавців і покупців, згідно М. Буше, була рушійною силою господарських успіхів суспільства, сприяла справедливій винагороді відповідно до виробничих затрат. Такий стан речей можливий лише за наявності конкуренції, яка ірентується на вільному переміщенні праці й капіталу. Винагорода виробників в конкурентних змаганнях становить їх дохід (у формі зарплати, земельної ренти і прибутку).

Основою соціально-економічного прогресу М. Бунте вважав *потреби*, які становлять висхідний пункт економічних досліджень. Попередня економічна наука розглядала їх як щось стале, а М. Бунте акцентував увагу на розрізненні суспільних, духовних, моральних, етичних та інших потребах людини. В сукупності вони забезпечують гармонійний розвиток особи, її соціальне становище, а розвинутий соціум орієнтують на приватну власність та підприємницьку ініціативу.

М. Бунте відстоював гідність людини в світі економічної поведінки, товарів і послуг, тому виступав проти матеріалістичного детермінізму. Він вважав, що «матеріалісти прийняли послідовність явищ за необхідність і прийшли до заперечення свободи волі...», а свобода волі - основа здатності робити вибір економічної мети і засобів її досягнення [1, с.24]. Видатний економіст всіляко обґрунтовував необхідність активності людини як основи добробуту: «індивідуальна діяльність може відбуватися доволі вільно і плідно, у галузі даного юридичного ладу, не порушуючи закону...» [1, с.21]. Таким чином, М. Бунте обґрунтовував вільну господарську діяльність, що відповідало настроям та науковим стандартам епохи, яка характеризувалась розвитком підприємництва і товарно-грошових відносин.

Значно повніше погляди Київської економічної школи виклав учень М. Бунте - *Дмитро Піхно* (1853—1909). Він опублікував низку праць, найвідоміша з яких називалась «Закон попиту і пропозиції». Обґрунтовуючи закон попиту і пропозиції, він вважав, що товари і послуги, які здатні задовольняти людські потреби, називають «корисностями, або споживчими цінностями». Саме людина, на його переконання, надає цінності тому чи іншому благу: «їїтдивідуальна і суб'єктивна оцінка творить індивідуальну і об'єктивну цінність» [7, с. 5]. Остання формується в економічному відношенні попиту і пропозиції, які визначаються елементами: платоспроможністю на придбання предметів споживання, сумою доходу покупця, сумою вільних капіталів тощо.

Д. Піхно приділив особливу увагу людським потребам, він зазначав, що їх визначають обсяг потреб, фізичний і духовний розвиток людини, культурний рівень суспільства та інші умови. Особливий акцент у розумінні потреб він робив на природних відмінностях, в яких перебуває та чи інша країна. Географічне становище, характер поверхні, типи ґрунтів, забезпеченість водою, багатства надр, клімат і величина країни, - все це, на думку економіста, впливає на господарську діяльність. Тому господарство кожної країни з необхідністю має національно-генетичні ознаки. Д. Піхно, вважав продуктивною таку працю, яка досягає «певної корисної мети», а сутність капіталу виводив із різниці між виробництвом (чи заощадженням) та споживанням [6, с. 46 - 55].

Варте уваги положення вченого стосовно ефективності господарської діяльності, яка залежить від культурно-історичних сил народу, що створює не тільки речові елементи господарства, але й духовні блага і цінності. Вони переходять із покоління в покоління і підтримують або руйнують основи народного господарства. «Найважливіша з цих сил, що постійно діє на господарську діяльність як окремих осіб, так і всього народу, така: норів і звичаї, мораль і освіченість, енергія, дух підприємливості, законодавство, державність і суспільний лад життя» [6, с. 68]. Ці чинники впливають на працьовитість або схильність до лінивства ошадливість або марнотратство народу і мають економічні наслідки (позитивні чи негативні). В останні роки своєї наукової діяльності Д. Піхно критикував монополії, які впливають на ціни і набувають велику владу у суспільстві. Це призводить до порушення справедливості, законних інтересів окремих осіб і великих соціальних груп.

Отже, теоретичні викладки Д. Піхна проявив чіткий акцент на морально-культурних засадах господарювання, на законах попиту і пропозиції, ринкової рівноваги та інших проблем, які і понині є актуальними в соціально-економічній сфері, особливо у вітчизняних умовах відновлення ринкової економіки.

Яскравою постаттю вітчизняної філософсько-економічної думки був *Афіноген Антонович* (1848-1917), який відомий книгою «Теорія цінності. Критико-економічне дослідження». «Питання про цінність, - зазначав А. Антонович, - основне питання в політичній економії. Від того чи іншого його з'ясування залежить розв'язання майже всіх решти питань цієї науки...» [4, с. 210]. Учений проаналізував різні погляди на цінність і

дійшов висновку, що вона може бути трактована і як благо, і як зло - це залежить від насиченості потреб і від відповідності цінності своєму призначенню. На його думку, цінність... є мірилом взаємності в задоволенні потреб в економічному співжитті. Економісти не звернули уваги на те, що поняття цінності - це поняття, що розвивається, подібно поняттям, що містяться у словах: право, закон, совість...» [4, с. 210]. При визначенні цінності український економіст виходив із визнання закономірностей економічних відносин, котрі наука повинна пізнавати. З наведених положень видно, що у з'ясуванні цінності - центральної категорії політичної економії, А. Антонович стояв на позиціях науковості.

Дослідження А. Антоновича в теорії грошей та грошового обігу належить до найскладніших у політичній економії, що свідчить про його теоретичну готовність і відвагу. В цих дослідженнях він спирався на концепцію трисекторності народного господарства (виробництво, розподіл, споживання) і на власну теорію цінності. Згідно останньої цінність має різне значення в секторах виробництва, розподілу і споживання, це стосується і грошей. Значення грошей необхідно по-різному розглядати з позиції виробництва, розподілу і споживання. «Ми прагнули довести, - писав Антонович, - що гроші мають безсумнівне значення й у виробництві. Цінність або гідність грошової одиниці ми визначаємо якістю її роботи» [4, с. 384]. Відповідно до цього теоретичного положення збільшення грошової маси у країні, що не супроводжується збільшенням об'єму товарів і послуг, веде до зменшення ринкової цінності грошей. Адже надлишкова кількість грошової маси не знаходить застосування і спрямовується на купівлю споживчих товарів і послуг. Зовнішнім виявом залежності цінності грошей від їх маси Антонович вважав закон попиту і пропозиції, де під попитом на гроші розуміють наявну кількість товарів та послуг.

А. Антонович наголошував на соціальній сутності людини та важливості соціальних відносин для економії, яка спрямовує людську активність на задоволення духовних і матеріальних потреб. «Політична економія, - писав він, - це наука суспільної домовитості... Політична економія в такому випадку підводить до одного знаменника духовну діяльність з матеріальною діяльністю» [4, с. 384]. Це твердження українського сіхіюїні важливе, оскільки надає великого значення духовному факторові в соціальному поступі. Щоб належно оцінити цей аспект, варто згадати, що на межі ХГХ - ХХ ст. марксистичні домінуючими вважали матеріальні потреби, керуючись, за висловам І. Франка, «шлунковими ідеями» [4, с. 387] та відкидали духовність в економічному розвитку. І дотепер деякі наші співвітчизники не позбулися цих марксистських редукацій всього багатоманіття життя до матеріального. У курсі «Політичної економії» Антонович виокремив морально-етичні засади цивілізаційного розвитку, виділив його «національно-економічний період», духовно-етичні джерела прогресу, етичні умови ринкової економії. Усі цінності, які він проаналізував у посібнику, відповідали українському менталітету та світоглядіві, були співзвучні з демократичними і гуманістичними цінностями сучасності.

Отже, концепції історичної школи, соціального напрямку в політичній економії відповідно збагатили не тільки економічну науку, а й гуманітарну сферу в цілому. Орієнтація на повнінне врахування національних особливостей і соціальних потреб людини забезпечило відповідний резонанс та прихильність не тільки на батьківщині, але й в інших країнах. Культурно-історичне та морально-етичне наповнення економічної теорії вітчизняної історичної школи, Київської школи в політичній економії - одне з найцінніших надбань вітчизняної науки. П спрямованість на фундаментальні категорії економічного життя сприяли як обґрунтуванню наявних ринкових відносин, так і майбутніх перспектив розвитку цивілізації.

До талановитих теоретиків економічної теорії граничності на українському ґрунті можна зарахувати *Романа Орженцького* (1863 - 1923). Цей вчений залишив цій науково-теоретичну спадщину, що є органічною частиною української й світової економічної думки початку ХХ ст. Особливо привабливими є положення ученого про економічні закони цінності, що знайшли відображення в праці «Основні закони ційшості та їх практичне застосування».

Р. Орженцький вважав завданням власної концепції «викласти основні закони загальної теорії ційшості і пояснити, як вони застосовуються в житті для влаштування нашого практичного добробуту і побудови етичних ідеалів» [13, с. 275]. Останнє засвідчує, що економіст надавав великого значення етично-психологічним категоріям в економічних відносинах: Він вважав, що благо і зло - два антиподи ційшості. «З об'єктивної же точки зору, - писав учений, - ційшість - це нормальне біологічне пристосування, можна вважати загальним правилом, що задоволення супроводжує такі впливи об'єктів на організм і психіку, або такі процеси душі і тіла, котрі корисні для життя індивіда і підтримки існування виду і, навпаки, страждання відповідає шкідливим впливам і процесам» [13, с. 277]. У нашій психії, доводив Р. Орженцький, постійно зароджуються нові ційшості й часто щезають попередні. До тих пір, поки в житті панують інтереси голоду та їїнних потреб, у психії людини переважають відповідні ційшості. Такі ційшості, за своєю природою не можуть стати найвищим благом, до найвищих благ він

зараховував цінності духовні, сподіваючись настання тих часів, коли духовне переважатиме у комплексі людських потреб.

Заслугою Р. Орженцького вважається запровадження поняття «максимальна розцінка» і «мінімальна розцінка». Економіст заперечував марксистську *теорію вартості* на таких підставах: 1) конкретну працю не можна звести до абстрактної праці; 2) загальна кількість суспільної праці залежить від потреб, які не пов'язані з працею; 3) праця не є єдиною спільною властивістю благ, що обмінюються; 4) кількість праці є показником, а не *основою* вартості [5, с. 476].

Серед визнаних світовою наукою українських економістів одне з чільних місць посідає енциклопедично обдарований **Сергій Подолинський** (1850-1891). Маючи природничу освіту, він поступово перейшов до соціально-економічних проблем. Він видав історико-економічне дослідження «Ремесла і фабрики на Україні», яке є значним внеском у вивчення національної соціально-економічної історії. Але найбільше прославився своїм дуже цінним дослідженням «Праця людини та її відношення до розподілу енергії»(1880р.), вперше опублікованим в Росії, яке згодом було перекладено німецькою, французькою та італійською мовами.

В цій монографії С. Подолинський переконував, що людство має достатню кількість енергії для життя, але розподіл енергії на земній поверхні відбувається не найкращим чином. «Навпаки, ми думаємо, - писав він, - що можливості вигідшого розподілу цієї енергії знаходяться, частково, в руках самої людини»[5, с. 485]. Вчений класифікував основні джерела енергії та форми її перетворення і заклав основи для врахування праці у світовому розподілі енергії. Хоча людина не створює ані матерії, ані енергії, які вона бере з природи, але завдяки своїй праці зберігає і примножує енергія природи. «Ось чому ми вважаємо себе вправі сказати, - писав він, - що правильне землеробство є найкращий представник корисної праці, тобто роботи, яка сприяє збереженню сонячної енергії на земній поверхні» [5, с. 489]. Таким чином С. Подолинський вважав працю людини головним засобом збереження і нагромадження сонячної енергії: «людська праця, повертає людям у формі їжі, одягу, житла, задоволення психічних потреб велику суму енергії, яку було спожито на її виробництво!» 5, с. 490]. Однак він не висував ідеалізоване припущення, що збережена енергія відповідає всім потребам усіх людей на планеті, інакше не було б на землі ні голоду, ні злиднів, ні злочинів, ані воєн.

Масштаб мислення Полонинського дозволяв йому передбачити, що суспільство може швидко йти вперед тільки з прагненням до швидшого нагромадження та використання енергії. Застій у цьому процесі неприпустимий і рівнозначний розсіюванню нагромадженої енергії. Він вважав, що головним питанням найвигідшого нагромадження енергії на землі є застосування сонячної енергії ж безпосереднього джерела промисловості, зокрема і для виготовлення харчових речовин з неорганічних матеріалів. «Головною метою людства в праці повинно бути абсолютне збільшення енергетичного бюджету, оскільки при постійній його величині, перетворення нижчої енергії у вищу скоро досягає межі, далі ж воно не може йти без надмірних витрат на розсіювання енергії» [5, с. 493].

Енциклопедична обдарованість українського вченого дозволила йому аналізувати світ ж єдність, де головну роль він відвів у людській праці. Цю заслугу відзначав сам В. Вернадський, який писав, що С. Подолинський підійшов до проблем енергетики життя вельми оригінально і самостійно, «зрозумів усе значення цих ідей і намагався їх застосувати до вивчення економічних явищ» [2, с. 252]. Концепція ноосфери, в якій людина набуває планетарної ролі, вчення про економіко-екологічну збалансованість нашої цивілізації

В. Вернадського, було сформовано під впливом думок талановитого співвітчизника С. Подолинського.

Вітчизняні дослідники наголошують на актуальності вчення С.Подолинського для розв'язання еколого-економічних проблем сучасності, які набули великої гостроти і становлять загрозу для існування людства [5, с. 496]. Високий гуманізм концепції українського вченого, який в центрі економіко-екологічних проблем поставив людську працю і зробив її суб'єктом гармонізації взаємин суспільства і природи актуальний в наш час навіть більше, ніж за життя вченого. Видатний економіст вірив у те, що людство в своєму поступі зуміє за допомогою раціонально організованої та цілеспрямованої праці подолати можливі енергетичні нестачі і не зупинитись у власному розвитку. Отже, С. Подолинський був першим, хто обґрунтував дороговкази перебудови енергообміну у взаємодії людини та довкілля, же нині називають «зеленою енергією», «відновлюваною енергією» тощо. Визначений ним вектор наукового інтересу набуває нової гостроти, бо людство у XXI столітті націлене на «стійкий розвиток», на раціональне використання природної енергії на користь людству та без шкоди планеті.

Микола Яснопольський (1846 - 1920) визнається істориками економічної теорії засновником першої в світі школи територіальної фінансової економетрії [5, с. 497], яка в сучасному вигляді має назву *регіональна економіка*. Найважливіша праця українського економіста - ґрунтовне дослідження «Про географічний розподіл державних доходів і витрат в Росії»[14].

Фінансові закони, на думку Яснопольського, можуть посилювати своїм впливом ті місцеві економічні особливості, які склалися внаслідок природних, історичних, етнографічних та соціальних умов. Він показав, що однакові фінансові закони в різних регіонах спричиняють різні економічні наслідки, що підтвердив конкретними розрахунками. Учений здійснив спробу визначити прояв географічного розподілу державних витрат з економічної точки зору. Задля цього він провів аналіз статистичних даних за чверть століття в розрізі територіального поділу Російської імперії. Результат виявився в тому, що географічна специфіка державних витрат виявилась такою: 1) значення для державного бюджету кожної частини держави ж місцевості здійснення витрат; 2) співвідношення витрат до кількості населення регіону; 3) відношення витрат до розміру території. Порівняльний аналіз витрат на територіальну одиницю з'ясував, що «головні характеристичні риси географічного розподілу витрат залишаються спільними. Вони полягають ось у чому: 1) у великій нерівномірності цього розподілу; 2) у сильному зосередженні витрат у столицях; 3) у значно меншому порівняно з попереднім, але все-таки значним їх зосередженням у місцевих окружних центрах управління» [14, с.200]. Вченим було виявлено тенденцію до надмірного зосередження витрат держави в столиці імперії, більшої частки державних витрат на зовнішніх кордонах (особливо на найбільш загрозливих напрямках) та в місцевих центрах бюрократичного управління. Наш час має тільки одну відмінність - зменшення фінансування армії (зовнішніх кордонів), в той час ж лєвова частка витрат бюджету України припадає на столицю (і центральні органи влади) та на регіональні центри влади.

Досліджуючи особливості розподілу витрат у країнах Європи й Америки М.Яснопольський приводив конкретні факти, згідно яких самоуправління сприяє вирівнюванню доходів і витрат територій. Чим більша частка фінансів місцевих громад доводив економіст, тим більші можливості виправити наслідки централізації фінансування і нерівномірність державних витрат. «Чим значніші місцеві витрати, тим більше можуть бути централізовані державні без шкоди для господарського життя населення» [14, с.580]. Він показав, що розширення впливу місцевих фінансів спонукає до розвитку культури (особливо важливі витрати на освіту, охорону здоров'я, на інфраструктуру та інше). Як бачимо, результати досліджень М.Яснопольського мають теоретичне та практичне значення і для сучасних вітчизняних ринкових умов.

В творчій спадщині **Івана Франка** значне місце займають економічні питання, серед них праці: «Земельна власність у Галичині» (1887), «Панщина та її скасування в 1848 р. в Галичині» (1897). Велику увагу він приділяв дослідженню господарського життя Галичини, становищу селянства і робітників. Великого значення Франко надавав політекономії, вважаючи, що вона є «безперечно найважливішою з усіх наук». Він дійшов думки, що політична економія досліджує не тільки закони суспільства, а й загальні закони людської праці. Великий мислитель навіть викладав політекономію в робітничих гуртках *самоосвіти і підготував* підручник політичної економії. Він був не лише глибоким знавцем марксизму, але і критиком цього вчення. У статті «Що таке поступ?» Франко визнає: «Життя в енгельсовій народній державі було би правильним. *рвмкжтзвднїтднїк.Ассуамдвд'втаницрбульквжнїдмнз.Лрд*удського та всеможна сила держави налягла би страшним тягарем на життя кожного поодинокого чоловіка Власна воля і власна думка кожного чоловіка мусила б щезнути, занідіти, бо, ану ж, держава признає її шкідливою, непотрібною .. люди виростали б і жили б в такій залежності, під таким поглядом держави, про який тепер у найабсолютніших поліційних державах нема й мови. Народна держава стала би величезною народною тюрмою» [13, с. 99]. І хоча Франко не був фаховим теоретиком у галузі політекономії, а радше популяризатором, його оцінка економічних процесів становить інтерес і для сучасників.

Михайло Туган-Барановський (1865-1919) видатний український економіст світового рівня, який відомий оригінальними доробками у сфері *синтезу теорії граничної цінності з тру довою теорією вартості, теорії економічних циклів, теорії кооперації*.

М. Туган-Барановський створив оригінальну теорію синтезу граничної цінності з власною теорією абсолютних витрат (вартості), яку визнають всі об'єктивні дослідники історії економічної теорії [9]. В основі господарських процесів він розглядав людську діяльність, яка скерована на отримання матеріальних засобів для задоволення потреб. Визнаючи працю ж єдину субстанцію абсолютної вартості, він фактично стверджує, що товар є творінням праці. М. Туган-Барановський вперше прийшов до синтезу трудової теорії цінності Ріісардо з концепцією граничної корисності, що стало справжнім внеском в економічну науку. Г. Дітцель у праці «Теоретична соціал-економіса» (1895 р.) стверджував, що він у цьому питанні випередив А. Маршалла. Насправді, - ж виявив професор В. Тимошенко, - «першим, хто розвинув цю думку в даному напрямку, був М. Туган-Барановський з його ранньою роботою, жа була написана в 1890 р.» [8, с.807].

Світову ж славу М. Туган-Барановському принесло дослідження «Промислові кризи в сучасній Англії», їх причини і близький вплив на народне життя» (1894р). В ній він довів, що кризи - іманентна властивість

ПРОБЛЕМИ ОСВІТИ №74

ринкового господарства, а їх чітке періодичне повторення може мати наукову інтерпретацію. Наш земляк проаналізував причинно-наслідкові зв'язки циклічного характеру капіталістичного відтворення, розкрив методологічні засади прогнозування ринкової економічної кон'юнктури.

Учений дійшов висновку, що «криза залежить не тільки від випадкових причин, властивих певному історичному моменту, але і від постійних, загальних причин, властивих сучасному культурно-економічному ладу» [10, с. 153]. Детальний економічний аналіз фактів економічної кон'юнктури переконали дослідника в тому, що економічні кризи не можна розглядати у відриві від функціонування ринку. Зумовленість повторення криз полягає в трьох особливостях ринкового господарства: «1) капіталістичне господарство є господарство антагоністичне; 2) капіталістичне господарство ...має тенденцію до необмеженого розширення виробництва... і 3) капіталістичне господарство в цілому є господарство не організоване»[10, с. 242]. Таким чином Туган-Барановський довів, що періодичність криз є неunikним наслідком розвитку ринку. Циклічні коливання капіталістичного виробництва, зміна періодів промислового піднесення і спаду має своєю головною причиною галузі важкої промисловості. Зацікавленість у світі теорією криз М. Туган-Барановського на початку ХХ ст. була дуже великою і досі жоден дослідник економічних криз не може обійтися без концепції М. Туган-Барановського[5, с. 522].

Марксистські ортодокси часів СРСР ненавиділи теорію циклічних криз М. Туган-Барановського тому, що вона суперечила доктрині неминучого краху капіталізму. «Основним же законом капіталістичного розвитку я вважаю, - твердив М. Туган-Барановський, - постійне скорочення частки народного споживання в суспільній продукції, що, всупереч Марксові, не створює ніяких нових труднощів для процесу реалізації продукції капіталістичного виробництва» [12, с. 222]. Учений-економіст послідовно виступав проти вульгарних пророцтв загибелі капіталізму. Він вважав, що навіть коли робітничий клас зникне, то це не може спричинити крах капіталістичного господарського ладу, а капіталістичне (ринкове) господарство не мігати у собі причин своєї загибелі.

Однак помилково було б вважати М. Туган-Барановського цинічним апологетом капіталізму, оскільки він був глибоким теоретиком кооперації. В праці «Соціальні основи кооперації» (1916 р). учений показав, що розвиток капіталізму був «природним» процесом, а кооперація виникла внаслідок впливу на соціалістичного ідеалу. Соціалізм у прагненні до рівності всіх членів суспільства приходить до більшого чи меншого заперечення права приватної власності, а кооперація може поєднати сильні сторони капіталізму і соціалізму.

Учений-економіст доводив, що кооперативи звертаються до того ж мотиву, що і капіталізм - до особистого господарського інтересу людини і в цьому великий потенціал кооперації. Капіталістичне підприємство, писав М. Туган-Барановський, не пропагандистка чи політична організація, воно є господарською організацією в інтересах певної групи осіб. Кооператив теж є підприємством, але підприємством не капіталістичного типу. «Капіталістичне підприємство існує заради прибутку... кооперативне ніколи не переслідує мети одержання капіталістичного прибутку»[11, с. 76]. Економіст ретельно проаналізував кооперативні організації, тематизував ідеологію Райффайзенівських кооперативів, їх кредитні та інші форми, простежив розвиток сільського кооперативного руху, розкрив соціальне значення сільськогосподарської кооперації та середовище її розвитку.

Велике наукове і прикладне значення теорії ринку, економічних криз і розбудованої на ній теорії економічної кон'юнктури М. Туган-Барановського повністю підтвердилося впродовж ХХ століття, тому ці теоретичні положення є дуже актуальними і для розуміння ринкових процесів в Україні.

Список використаних джерел:

1. Бунге Н. Курс статистики, составленный в 1864-65 учебном году. Для студентов императорского университета Св. Владимира. - К, 1865. - Вып. 1.
2. Вернадский В.И. Очерки геохимии. -М., 1983.
3. Драгоманов М.Г. Мій задум зложити очерк історії цивілізації на Україні // Драгоманов М.П. Вибране.
4. Злупко Степан. Економічна думка України (від давнини до сучасності). - Львів, 2000.
5. Злупко С.М. Історія економічної теорії: Підручник. / С.М.Злупко. - 2-ге вид., випр. і доп. - К:Знання, 2005.- 719 с.
6. Пихно Д. И. Основы политической экономии. -К., 1890. -Вып. 1.
7. Пихно Д. Закон спроса и предложения (к теории ценности). -К, 1856.
8. Тимошенко В.М., Г.Туган-Барановський і Західноєвропейська економічна думка її Анапи Української Академії Мистецтв і \Лаук в США, Ш . . (в е с н а \93Д р.)
9. Туган-Барановский М. И. Основы политической экономии. - Спб., 1909.

10. Туган-Барановский М. И. Периодические промышленные кризисы. История английских кризисов. Общая теория кризисов. - Петроград, 1923.
11. Туган-Барановский М. И. Социальные основы кооперации. - Спб., 1916.
12. Туган-Барановский М. И. Теоретические основы марксизма. - Спб., 1906.
13. Українська економічна думка: Хрестоматія - К., 1998
14. Яснопольский М. П. О географическом распределении государственных расходов России. Вторая часть исследования. - К., 1897.

Аннотация

Олексенко Р. И. Философско-экономический дискурс в Украине как сопровождение рыночных преобразований

Социально-экономическое дискурс рассматривается как основа современных рыночных преобразований в Украине.

Ключевые слова: дискурс, образование, хозяйственной деятельности, экономика, рынок.

Annotation

Oleksenko R. Philosophical and Economic Discourse in Ukraine as Support for Market Transformations

Socio-economic discourse is considered as the basis of modern market reforms in Ukraine.

Key words: discourse, education, economic activity, economy, market.